

ΕΚΔΟΣΕΙΣ "ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΗΣ"

Κ. ΣΠΕΤΣΙΕΡΗ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΕΝΝΟΙΑ
ΚΑΙ
ΕΡΓΟΝ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ ΕΝΑΡΚΤΗΡΙΟΣ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

ΕΝΝΟΙΑ
ΚΑΙ
ΕΡΓΟΝ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Θερμῶς εὐχαριστῶ τὴν Φιλοσοφικὴν Σχολὴν διὰ τὴν προσγενομένην μοι τιμὴν νὰ ἐκλεγῶ, ὅπως διδάξω Συστηματικὴν Φιλοσοφίαν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς γενεθλίου γῆς τοῦ Ἀριστοτέλους.

Εὐλαβῆς ἐπίσης καὶ εὐγνώμων στρέφεται τὴν στιγμὴν ταύτην ἢ σκέψις μου πρὸς πρόσωπα σεβασιά, πρὸς πρόσωπα ἀγαπητά, τοὺς γονεῖς μου καὶ τὸν ἐκ πατρὸς θεῖον μου, τοὺς διδασκάλους μου καὶ καθηγητάς μου, τόσον τοὺς ἐν τῇ Ἑλλάδι ὅσον καὶ τοὺς ἐν τῇ ξένη, οἵτινες μὲ τὴν φωτεινὴν των ὁδηγίαν συνέβαλον εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν μου διαμόρφωσιν.

* *

Ἡ προτίμησίς μου κατὰ τὸ ἐναρκτήριο τοῦτο μάθημα¹ διὰ τὸ θέμα «*Ἐννοια καὶ ἔργον τῆς Φιλοσοφίας*» εἶχεν ὡς αἰτίαν ὄχι τόσον τὸ παράγγελμα τοῦ ἀρχαίου φιλοσόφου, καθ' ὃ «*ἀρχὴ παιδείσεως ἢ τῶν ὀνομάτων ἐπίσκεψις*²», ὅσον τὴν εἰς πολλοὺς κύκλους κρατοῦσαν ἀσάφειαν ἢ καὶ συχνὰ παρανόη-

¹ Τοῦτο ἐδιδάχθη τῇ 22α Ἰανουαρίου 1949 ἐν τῇ Μεγάλῃ Αἰθούσῃ τῶν τελετῶν τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

² Κατὰ μαρτυρίαν τοῦ Ἐπικτήτου τοῦτο ἐκηρύσσετο ὑπὸ τοῦ Ἀντισθένου (Ἐπικτήτου Διατριβῶν Α. ις. 12).

σιν ὡς πρὸς τὴν ὑπόθεσιν τῆς Φιλοσοφίας, τὴν σχέσιν τῆς πρὸς τὰς ἄλλας ἐπιστήμας καὶ τὴν ἐπαφήν τῆς μὲ τὴν ζωὴν καὶ τὴν πράξιν.

Ἡ σημερινὴ ὑπεραύξησης τῆς εἰδικεύσεως, ἡ κατανομὴ τοῦ ἐπιστητοῦ εἰς κλάδους καὶ κλαδίσκους, ὡς καὶ αἱ πραγματοποιηθεῖσαι διακριβώσεις περὶ φύσεως μὲ τὰς ἐφαρμογὰς τῶν ἐγέννησαν ἢ καὶ γεννοῦν συχνὰ τὴν ὑπόνοιαν, μήπως ἡ Φιλοσοφία, ἐμφανισθεῖσα εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν αἱ κριτικῶς ἐρευνώμεναι γνώσεις ἦσαν ὀλίγαι καὶ ἠδύναντο νὰ νοῶνται ἀπὸ ἑνὸς μόνου ἀτομοῦ, ἔπαυσε πλέον νὰ ἔχη ἴδιον περιεχόμενον.

Ἐπειτα, εἶπον ἄλλοι, κατὰ τὸ διάστημα τῶν εἰκοσιπέντε αἰώνων, ποὺ διέρρησαν ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεώς της, ἐπεσωρεύθη τόσος ὄγκος βεβαίας καὶ ἠλεγμένης γνώσεως, ὥστε δὲν μᾶς χρειάζεται πλέον ἡ ταπεινόφρων ἐκείνη ὁμολογία τοῦ Σωκράτους, τὴν ὁποίαν διετύπωνεν εἰς τὸν Φαῖδρον, ὅτι «τὸ μὲν σοφὸν καλεῖν μέγα εἶναι δοκεῖ καὶ θεῶ μόνῳ πρόπειν. Τὸ δὲ ἢ φιλόσοφον ἢ τοιοῦτόν τι μᾶλλον τε ἂν αὐτῶ ἀρμόττοι καὶ ἐμμελεστέρωσ ἔχοι¹».

Τέλος προεβλήθη κατὰ τῆς Φιλοσοφίας, ὅτι τὸ σύγχρονον θετικὸν πνεῦμα ἀπαιτεῖ, ἵνα πᾶσα ἐπιστήμη ὑπηρετῇ τὴν ζωὴν. *Savoir pour rouvoir.* Μᾶς παρέχει ἀράγε, λέγουν, ἡ Φιλοσοφία τοιαύτας

¹ Πλάτωνος Φαῖδρος 278D.

ὑπηρεσίας ; Ἡ ἀπλῶς ἐξαντλεῖται μὲ τὸ νὰ κατασκευάζῃ ὠραῖα ὄνειροπολήματα, εὐρισκόμενα ὁμῶς μακρὸν τῆς πραγματικότητος ;

* *

Πᾶς ἄνθρωπος γεννώμενος δεικνύει μίαν περιέργειαν καὶ ζητεῖ νὰ μάθῃ τί εἶναι τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ πρᾶγμα, πῶς συμβαίνει τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ φαινόμενον καὶ ποία ἢ σχέσις του μὲ ἡμᾶς.

Παραλλήλως ὁμῶς πρὸς τὴν ὁρμὴν ταύτην τῆς περιεργείας, τὴν ἀναφερομένην εἰς τὰ ἐπὶ μέρους, ἀναβλύζει ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἐσωτάτου βάθους τῆς ψυχῆς μας εἰς πόθος πρὸς γνῶσιν τοῦ συνόλου τοῦ κόσμου καὶ τῆς ζωῆς, ὡς καὶ τοῦ νοήματός των.

Ὁ ἄνθρωπος εἰς ὥρας αὐτοσυγκεντρούσεως νοεῖ δλόκληρον τὸ εἶναι, τὸ «ὄν ἢ ὄν» κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Ἀριστοτέλους¹ καὶ αἰσθάνεται νὰ τὸν κατακυριεύουν ἰδιάζοντα βιώματα. Τὸ «πάθος τοῦτο τοῦ θαυμάζειν» ἐγέννησε τὴν Φιλοσοφίαν ὡς ὑπέρβασιν τῆς ἀπλῆς ἐμπειρίας². Αὐτὸ εἶναι ποὺ τὴν καθιστᾷ οὐχὶ μίαν ἐπιστήμην παρὰ τὰς ἄλλας, ἀλλὰ μίαν βασικὴν τάσιν τοῦ πνεύματός μας κατὰ τὴν παρατήρησιν τοῦ L i t t.

Ἐν ᾧ ἐκάστη ἐπιστήμη ἀναφέρεται εἰς μίαν σα-

¹ Μετὰ τὰ Φυσικὰ K₉ 1060 β 31.

² «Μάλα φιλοσόφου τοῦτο τὸ πάθος, τὸ θαυμάζειν, οὐ γὰρ ἄλλη ἀρχὴ φιλοσοφίας ἢ αὕτη». Πλάτωνος Θεαίτητος 155D.

φῶς διακεκριμένην περιοχὴν, ἐμφανίζεται συγχρόνως ὡς ἀνάγκη συμφυῆς μὲ τὴν νόησίν μας ἢ τάσις, νὰ θέλωμεν νὰ ὑπερβῶμεν τὸν τεμαχισμόν. Ὁ Fouillée εἶχε παρατηρήσει προσφυῶς περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος μας, ὅτι διὰ τὰς ἐπὶ μέρους ἐπιστήμας ὁ κόσμος παραμένει ἐν κάτοπτρον τεθραυσμένον, ὅπου ἕκαστον τεμάχιον δίδει μίαν ἀμυδρὰν εἰκόνα αὐτοῦ. Ἡ Φιλοσοφία καλεῖται νὰ προσαρμόσῃ τὰ τεμάχια καὶ νὰ μᾶς παράσχῃ τὴν μεγάλην καὶ καθαρὰν εἰκόνα περὶ τοῦ κόσμου.

Εἶναι ἀληθές, ὅτι ὁ 19ος αἰὼν μὲ τὰς φυσικὰς του κατακτήσεις ἐκηρύχθη κατὰ τῆς Φιλοσοφίας καὶ ὑπεστήριξεν, ὅτι ὑπόδειγμα πάσης ἐπιστήμης πρέπει νὰ εἶναι ἡ θετικὴ ἔρευνα, ἡ ἔχουσα ὡς ἀφετηρίαν τὰ πράγματα καὶ τὴν μέτρησίν των. Πᾶν ὅ,τι δὲν ἀνάγεται εἰς σταθερὰς σχέσεις μαθηματικῶς ἐκφραζόμενας καὶ δυναμένας νὰ ἐπαληθευθοῦν διὰ τοῦ πειράματος δὲν ἔχει ἀξίαν διὰ τὸν θετικισμόν. Ἀκόμη καὶ διὰ τὰ κοινωνικὰ προβλήματα αἱ στατιστικαὶ ποσοτικαὶ μέθοδοι, λέγει, θὰ μᾶς δώσουν ἐγκύρους λύσεις. Ἡ Φιλοσοφία τοῦ παραδεδομένου τύπου εἶναι κατ' αὐτὸν ἀπλῆ ποίησις δι' ἐννοιῶν καὶ τὸ μεταφυσικὸν στάδιον ἀποτελεῖ βαθμίδα τῆς ἀνθρωπίνης ἐξελίξεως ὑπερβαθεῖσαν ἤδη. Μόνον τὸ θετικὸν πνεῦμα δύναται, λέγουν, νὰ ἄγῃ τὸν ἄνθρωπον εἰς συνεχῆ πρόοδον κατὰ σταθερῶς ἀνιούσαν γραμμὴν.

Ἐλησημονήθη ὅμως ἐν προκειμένῳ, ὅτι ἡ συνε-

χῆς ἀνάλυσις καὶ μέτρησις τῶν μερῶν, χρησιμοποιου-
 μένη ὡς μόνη ὁδὸς γνώσεως, δύναται νὰ ὀδηγήσῃ εἰς
 τὸ νὰ παρίδωμεν στοιχεῖα ὑπάρχοντα εἰς τὸ ὅλον,
 τὰ ὅποια παύουν νὰ εἶναι ὁρατὰ εἰς τὰ χωρισθέντα
 μέρη.

Ἐγκαίρως ἀνεγνωρίσθη, ὅτι ἡ οὐσία τοῦ κόσμου
 καὶ τῆς ζωῆς δὲν εἶναι μόνον τὰ 92 στοιχεῖα τῆς Χη-
 μείας, ἀλλὰ τὸ σύνολον τῶν φαινομένων ἐν τῇ δια-
 φοροποιήσει καὶ χρονικῇ ἀνελίξει των μέχρι τῶν ἀνω-
 τάτων βαθμίδων. Ὡς φαινόμενα ἐξ ἴσου θετικὰ ἀνε-
 γνωρίσθησαν καὶ τὰ φαινόμενα τῆς ζωῆς, καὶ τὰ φαι-
 νόμενα τῶν ἐνστίκτων, καὶ αἱ ἐκδηλώσεις τῆς συνει-
 δήσεως, καὶ ἡ διάκρισις ἀνωτέρου καὶ κατωτέρου, καὶ
 ἡ θρησκευτικότης, καὶ ἡ καλλιτεχνικὴ δημιουργία.

Καὶ ὅλα αὐτὰ εἶναι ἐξ ἴσου πραγματικὰ καὶ ἐξ
 ἴσου θετικὰ. Ὅσακις ὁ θετικισμὸς ἠθέλησε νὰ τὰ ἀ-
 γνοήσῃ ὑπέπεσεν εἰς δογματισμοὺς καὶ ψευδεῖς γενι-
 κεύσεις. Ἄς ἐνθυμηθῶμεν τὸν χθαμαλὸν ἐκεῖνον ὑλι-
 σμὸν τῆς Popularphilosophie, ποὺ ἐκυκλοφόρει κατὰ
 τὰς δύο πρώτας δεκαετίας τοῦ αἰῶνος μας καὶ εἰς τὴν
 πατρίδα μας ἀκόμη.

Ἐπειτα ἡ πίστις εἰς τὴν προόδον ἐγέννησε νέας
 ἀπογοητεύσεις. Ἐν ᾧ πράγματι ἠϋξάνοντο αἱ τεχνι-
 καὶ τελειοποιήσεις, εἰς τὴν ὁμαδικὴν ζωὴν παρουσιά-
 σθησαν, ἰδίᾳ ἀπὸ τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου καὶ
 ἐντεῦθεν, προσβολαὶ τῆς ἰδέας τοῦ ἀνθρωπισμοῦ, μαρ-
 τυροῦσαι ἀντὶ προόδου ὀπισθοδρομήσιν καὶ πτώσιν.

Οὕτως ἐκ τῶν πραγμάτων ἀνεγνωρίσθη καὶ πάλιν ἡ ἀνάγκη τῆς ὑπερβάσεως τοῦ ποσοτικοῦ καὶ τοῦ μηχανικοῦ, τοῦ τεμαχισμοῦ καὶ τῆς εἰδικεύσεως καὶ τῆς ἐπικουρίας τῆς Φιλοσοφίας διὰ τὴν ὁλοκλήρωσιν τῆς πνευματικῆς μας ὑποστάσεως.

Ἡ Φιλοσοφία ὡς ἐκ τῆς πηγαίας ὑφῆς της ἐνορῶσα τὸ σύνολον τοῦ κόσμου διακρίνει σαφῶς ἀπ' ἀλλήλων τὰ ὄντολογικὰ πεδία, καθορίζει τὰς ἀρχὰς καὶ κατηγορίας τὰς ἰσχύουσας εἰς ἕκαστον τούτων καὶ προφυλάσσει ἀπὸ ὑπερπηδήσεις ὁρίων καὶ μεταφορὰς ἀρχῶν εἰς σφαίρας ποιοτικῶς καὶ ἀξιολογικῶς διαφοροῦς.

Ἡ κρίσις προσέτι ἐκ τῆς ὁποίας διήλθεν ἡ Φιλοσοφία κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα ἀπέβη ἐπ' ὠφελεία της, διότι διηυκρινίσθη ἡ σχέση της πρὸς τὰς ἀλλας ἐπιστήμας. Ἡ παλαιὰ δογματικὴ μέθοδος, ἡ μέχρι τῆς Γερμανικῆς Ἰδεοκρατίας ἰσχύουσα καὶ εἰς τὰς γνωστὰς ὑπερβολὰς ἐκτραπεῖσα, ἡ ζητοῦσα νὰ συλλάβῃ πρῶτην τινὰ ἀρχὴν ἐξ ἧς νὰ ἐρμηνεύσῃ παραγωγικῶς ὅλα τὰ φαινόμενα τοῦ κόσμου, ἐγκατελείφθη. Ἀνεγνωρίσθη, ὅτι πᾶσα φιλοσοφικὴ θεώρησις δεόν νὰ στηρίζεται εἰς τὰ πορίσματα τῶν ἐπὶ μέρους ἐπιστημῶν καὶ ἐρευνῶσα ταῦτα νὰ ἀνέρχεται κατόπιν ἐν ἐσχάτῃ ἐπαγωγικῇ συνθέσει πρὸς τὰς ἀρχὰς τοῦ εἶναι καὶ τοῦ γίνεσθαι.

Οὕτως ἀσκοῦσα τὸ ἔργον της ἡ Φιλοσοφία δὲν ἀποβαίνει μίση Ἐγκυκλοπαιδεία τῶν ἀνθρωπίνων γνώ-

σεων, ὡς θὰ ἐνόμιζέ τις¹. Οὐδὲ σκοπεῖ πάλιν νὰ συναγάγη τὰ πορίσματα τῶν ἐπὶ μέρους ἐπιστημῶν εἰς σύστημα ἀπηλλαγμένον ἀντιφάσεων, ὡς εἶχεν ὑποστηρίξει ὁ W e b e r, διότι μία διακρίβωσις ἑνὸς κλάδου ἀντιφάσκουσα πρὸς τὰ δεδομένα ἑνὸς ἄλλου δὲν εἶναι ἐπιστημονικὴ ἀλήθεια.

Ὁ φιλοσοφῶν ζῆ τὸ σύνολον τῆς ὑπάρξεως καὶ γνώσεως ἐν ἑαυτῷ ὡς ἐν ὕψιστον νόημα καὶ βίωμα, τὸ ὁποῖον δὲν πρέπει νὰ θεωρῆται ὡς ἀπλῆ συνένωσις ἐπὶ μέρους γνώσεων, ἀλλὰ κάτι πολὺ βαθύτερον, διότι τὸ ἀπόλυτον δὲν γεννᾶται διὰ τοῦ συνδυασμοῦ πολλῶν σχετικῶν, ἀλλὰ διὰ τῆς ἀντιλήψεως τοῦ ἀπολύτου στοιχείου, τὸ ὁποῖον ὑπάρχει εἰς ὅλα τὰ σχετικὰ.

Εἰς τὴν τοιαύτην περὶ Φιλοσοφίας ἀντίληψιν ὅμως ἄς μὴ νομισθῆ, ὅτι ἐνυπάρχει μόνον συναισθηματικὸν στοιχεῖον, ἢ μυστικισμός. Ἐνυπάρχει σύνολος ὁ ἄνθρωπος, καὶ μὲ τὸ νοητικόν του εἶναι, καὶ μὲ τὸ συναίσθημα, καὶ μὲ τὴν βούλησιν, οὐχὶ ἐν τριπλῇ διαδοχῇ, ἀλλ' εἰς μίαν ἐνιαίαν ἔκφανσιν τῆς ὅλης ψυχῆς του. Μόνον οὕτως ἐπιτυγχάνεται ἡ σύλληψις τοῦ νοήματος τόσον τῆς γενέσεως καὶ ἀνεξίξεως τῆς

¹ Ἡ Φιλοσοφία δὲν εἶναι «γνώσις τῶν ἐγνωσμένων», ὡς νομίζουσι τινες, ἀλλὰ, καθὼς παρατηρεῖ ὁ B e r g s o n, «μία σύνθεσις κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον πρωτότυπος τῶν ἰδεῶν, ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὁποίων ἔζησεν ὁ φιλόσοφος» (L' intuition philosophique, Paris 1927 p. 14).

ἑξωτερικῆς πραγματικότητος, ὅσον καὶ τοῦ ἑσωτερι-
κοῦ μας κόσμου καὶ τῆς ζωῆς ὁμάδων ἔθνῶν καὶ πο-
λιτισμῶν.

Τὴν ἐν προκειμένῳ μέθοδον ἐργασίας καθώρισε
σαφέστατα ὁ ἰδρυτῆς τῆς νεωτέρας Φιλοσοφίας Ἄγ-
γλος φιλόσοφος Βάκων μὲ μίαν χαρακτηριστικὴν
παρομοίωσιν. Ὁ φιλοσοφῶν, εἶπε, δὲν πρέπει νὰ ὁ-
μοιάσῃ μὲ τὸν μύρμηκα, ὅστις ἀπλῶς συλλέγει καὶ ἀ-
ποθηκεύει, ἀλλ' οὔτε καὶ μὲ τὴν ἀορίχνην, ἣ ὁποία
ἐξ ἑαυτῆς παράγει τὸν ἰστόν της. Πρέπει νὰ ἐργάζε-
ται ὅπως ἡ μέλισσα, ἣ ὁποία συλλέγει νέκταρ διὰ νὰ
τὸ μετουσιώσῃ εἰς μέλι.

Ὁ Helmholtz ἐτόνιζεν, ὅτι εἰς τὴν Φιλο-
σοφίαν μᾶς ὀδηγεῖ πᾶν ἐπιστημονικὸν πρόβλημα, ἀρ-
κεῖ νὰ τὸ παρακολουθήσωμεν ἀρκετὰ μακράν. Ὅταν
εἰς ἓνα κλάδον ἀνεύρωμεν τὰ αἷτια δι' οἷονδήποτε
φαινόμενον καὶ κατόπιν ἐρωτήσωμεν ἔτι περαιτέρω
διὰ τὰ αἷτια τῶν αἰτίων, δηλαδή τὰς γενικωτέρας ἀ-
ληθείας, ἀπὸ τὰς ὁποίας παράγονται αἱ μερικώτεραι,
φθάνομεν εἰς ἓν σημεῖον, ὅπου δὲν δυνάμεθα νὰ
προχωρήσωμεν, ἀλλὰ ζητοῦμεν διαφώτισιν ἀπὸ μίαν
γενικωτέραν καὶ περιεκτικωτέραν θεώρησιν τοῦ κό-
σμου, τὴν φιλοσοφικὴν.

Δι' ὅλων τῶν ἐπὶ μέρος ἐπιστημῶν διήκουν
γενικαὶ ἀρχαὶ καὶ εἰς φιλοσοφικὸς πυρὴν ἐγκλείεται
εἰς ὅλας. Διὰ τοῦτο μεγάλοι φυσιοδίφαι, ὅπως ἄλλοτε
οἱ Κέπλερος, Γαλιλαῖος καὶ Νεύτων

καὶ εἰς τὰς ἡμέρας μας οἱ Einstein, Eddington καὶ Carrel αἰσθάνονται ἑαυτοὺς περισσότερον ὡς συμβάλλοντας εἰς τὴν φιλοσοφικὴν ἐμβάθυνσιν, παρὰ ὡς εἰδικοὺς ἐπιστήμονας.

Ἐν τῇ ὡς ἄνω ἐννοίᾳ ἡ Φιλοσοφία ἀποτελεῖ τὴν Προπαιδεῖαν καὶ τὴν Ἐπιπαιδεῖαν πάσης ἐπιστήμης. Προπαιδεῖαν μὲν, διότι αἱ ἐπὶ μέρους ἐπιστήμαι ἀπὸ αὐτὴν λαμβάνουν τὴν παρώθησιν πρὸς ἔρευναν καὶ ἐνορῶσι τὴν καθαρὰν περιοχὴν των, μετὰ ὄριά της καὶ τὰς ἐν αὐτῇ ἰσχυούσας ἀρχάς, Ἐπιπαιδεῖαν δέ, διότι εἰς αὐτὴν ἐπανάγουν τὰ ἐπιτεύγματα των, ἵνα λάβουν τὴν ἀρμόζουσαν θέσιν ἐντὸς τῆς ἀνωτάτης καὶ εὐρυτάτης περὶ κόσμου καὶ ζωῆς εἰκόνας.

* * *

Τὴν ἰδιότυπον ὕφην καὶ λειτουργίαν τῆς Φιλοσοφίας βλέπομεν κατὰ τὴν διαπραγματεύσιν τῶν ἐπὶ μέρους προβλημάτων της. Ταῦτα ἀναφέρονται εἰς τὰς τρεῖς μεγάλας περιοχάς, εἰς τὸ εἶναι, εἰς τὸ πράττειν καὶ εἰς τὸ γινώσκειν. εἶναι τὰ principia essendi, μετὰ τὰ ὅποια ἀσχολεῖται ἡ Ὀντολογία, τὰ principia agendi, τὰ περιλαμβανόμενα εἰς τὴν Ἀξιολογίαν καὶ τὰ principia cognoscendi, τὰ ἀποτελοῦντα τὴν ὑπόθεσιν τῆς Γνωσιολογίας.

Ὁ πρῶτος φιλοσοφικὸς κλάδος, ἡ Ὀντολογία, ἐπιχειρεῖ διερεῦνησιν τοῦ κοσμικοῦ εἶναι καὶ γίνεσθαι εἰς τὰς γενικὰς ἐκφάνσεις των, τὴν ὕλην, τὴν

ὄργανικὴν ζωὴν, τὸν ἄνθρωπον καὶ τὴν ἐν κοινωνίᾳ πνευματικὴν δημιουργίαν.

Κατὰ τὴν ἔρευναν τοῦ πρώτου ζητήματος, ποία δηλαδή εἶναι ἡ ἐσχάτη κοσμικὴ οὐσία, ἐξ ἧς παράγονται τὰ ἐν τῷ σύμπαντι καὶ ἐπὶ τοῦ πλανήτου μας συμβαίοντα, καὶ κατὰ πόσον ταῦτα λαμβάνουν χώραν τυχαίως, ὡς προϊόντα μηχανικῶν ἰσορροπήσεων καὶ τυφλῶν δυνάμεων, ἢ εἶναι ἔκφρασις τάξεως καὶ κανονικότητος, δὲν περιορίζεται ἡ Φιλοσοφία εἰς τὴν προτίμησιν ταύτης ἢ ἐκείνης ἐκ τῶν ἐν τῇ διαδοχῇ τῶν αἰῶνων ἐμφανισθεισῶν γνωμῶν. Ὑποχρεοῦται νὰ ἐποπτεύῃ τὰ πορίσματα ὅλων τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν, ἀπὸ τῆς Ἀστρονομίας καὶ τῆς Γεωλογίας μέχρι τῆς Μικροφυσικῆς καὶ τῆς Μικροχημείας καὶ τῶν διακριβώσεων περὶ ὑφῆς τῆς ὕλης, τοῦ φωτός, τοῦ ἠλεκτρισμοῦ καὶ τῶν περιοχῶν τοῦ δυναμικοῦ χώρου.

Μόνον οὕτω γεννῶνται ἀφ' ἐνὸς μὲν ἐδραιῖαι θεωρήσεις περὶ τοῦ κόσμου, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀποφεύγονται ψευδεῖς γενικεύσεις ἀπὸ εἰδικοῦς ἐπιστήμονας. Ἄς σκεφθῆ τις τὰς ἐν ὀνόματι δῆθεν τῆς Φυσικῆς γινομένας ἀποδείξεις ὑπὸ τινῶν συγχρόνων νὰ στηρίξουν τὸν διαλεκτικὸν ὑλισμὸν διὰ τῆς ἀρχῆς τῆς ἀπροσδιοριστίας, τῆς ὑπὸ τοῦ H e i s e n b e r g διατυπωθείσης.

Ὅταν ἐξετάζεται φιλοσοφικῶς ἡ ζωὴ, ἡ ἰδιάζουσα ποιότης της πρέπει νὰ θεμελιουῖται ἐπὶ τῶν δεδο-

μένων καὶ τῆς Παλαιοντολογίας καὶ τῆς Συγκριτικῆς Μορφολογίας καὶ τῆς Γενετικῆς καὶ τῆς Ψυχολογίας τῶν ζώων, τῆς ἔρευνῶσης τὸν κόσμον τῶν ἐνστίκτων. Μόνον τοιοῦτοτρόπως θὰ ἔχωμεν πλήρη εἰκόνα περὶ αὐτῆς καὶ ὁρθὴν ἀπάντησιν εἰς τὸ ἐρώτημα, κατὰ πόσον αὕτη εἶναι ἀπλῆ περιπλοκὴ ὑλικῶν φαινομένων, ἢ ἔχει ἰδίας ἀρχάς, ἀνυπάρχοντες εἰς τὴν ὄντολογικὴν βαθμίδα τῆς ὕλης.

Ἄλλὰ καὶ ἡ περὶ τοῦ ἀνθρώπου εἰκὼν δεόν νὰ στηρίζεται τόσον εἰς τὰ παρὰ τῆς Ψυχολογίας διακριβούμενα, ὅσον καὶ εἰς τῆς Βιολογίας καὶ Ἀνθρωπολογίας καὶ Ψυχοπαθολογίας τὰ δεδομένα.

Ὡσαύτως ἡ ἔρευνα τῆς πνευματικῆς ζωῆς λαῶν καὶ ἔθνῶν δεόν νὰ ἐδράζεται καὶ εἰς τῆς Προϊστορίας τὰς διακριβώσεις καὶ εἰς τῆς Ἐθνολογίας καὶ Ἱστορίας τοῦ Πολιτισμοῦ καὶ Κοινωνιολογίας τὰ πορίσματα.

Ὁ δεύτερος κλάδος τῆς Φιλοσοφίας, ἡ Ἀξιολογία, ἡ ἐρευνῶσα τὸ καλὸν καὶ τὸ κακὸν διὰ τῆς ἠθικῆς, τὸ ὠραῖον καὶ τὸ ἀσχημον διὰ τῆς Αἰσθητικῆς, τὸ ἱερὸν καὶ τὸ βέβηλον διὰ τῆς Φιλοσοφίας τῆς Θρησκείας ἐργάζεται ὁμοίως διὰ θεωρήσεως τοῦ ὅλου σχετικοῦ ἐμπειρικοῦ ὑλικοῦ ὁθενδήποτε προσαγομένου. Μία παρατήρησις μόνον εἶναι ἀναγκαία ἐδῶ. Ἡ ἔρευνα δεόν νὰ συνοδεύεται ὄχι μόνον ἀπὸ εὐφυΐαν καὶ ὀξύνοϊαν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ηὐξημένην ἀξιολογικὴν εὐαισθησίαν καὶ ἐκλέπτυνσιν τῶν σχετικῶν πηγῶν γνώ-

σεως περὶ τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ἁγίου.

Ὁ τρίτος φιλοσοφικός κλάδος, ἡ Γνωσιολογία, ποιεῖται τὴν ὑστάτην προσπάθειαν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, νὰ στραφῇ ἔφ' ἑαυτὸ καὶ νὰ ἀποκτήσῃ γνῶσιν περὶ τῆς γνώσεως. Ζητεῖ νὰ ἴδῃ εἰς τὶ συνίσταται ἡ γνῶσις καὶ ποῖα ἀντιστοιχία ὑπάρχει μεταξὺ τῆς εἰκόνας τοῦ εἶναι, πὺν μᾶς παρέχει ἡ συνείδησις, καὶ αὐτοῦ τούτου τοῦ εἶναι. Ποῖαι εἶναι αἱ πηγαὶ καὶ μορφαὶ γνώσεως καὶ ποῖα τὰ ὅρια, ἅτινα συναντᾷ ἡ γνῶσις κατὰ τὴν προσπάθειάν της.

Τὸ οὕτω σκιαγραφούμενον ἔργον τῆς Φιλοσοφίας καθιστᾷ προφανῆ τὴν στενότητα καὶ μονομέρειαν ἄλλων τινῶν ὀρισμῶν τῆς ἐννοίας της, οἵτινες περιορίζουν τὸ ἔργον της.

Οὕτω τινὲς ὀρίζουν, ὅτι ἡ Φιλοσοφία ἔργον ἔχει νὰ κατανοήσῃ τὰς ἀρχὰς πὺν διέπουν τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα καὶ καθ' ἑαυτὸ καὶ κατὰ τὴν γνωστικὴν του σχέσιν πρὸς τὸν κόσμον. Ἡ ἀντίληψις αὕτη, Νεοκαντιανῆς προελεύσεως, δὲν δύναται νὰ γίνῃ ἀποδεκτὴ, διότι ἀρνεῖται εἰς τὴν Φιλοσοφίαν ἔργα καὶ λειτουργίας τὰς ὁποίας μόνη αὕτη κέκληται νὰ ἐπιτελῇ.

Ἄλλοι τινὲς ὑπεισάγουν εἰς τὸ ἔργον τῆς Συστηματικῆς Φιλοσοφίας τόσῃν ποσότητᾳ Ἱστορισμοῦ,¹ ὥστε ἀντὶ νὰ ἀτενίζωσιν ἀμέσως τὰ προβλήματα ὑπὸ

¹ Ἀλεξανδρινισμὸς (Alexandrinismus) ἔχει ἀποκληθῆ ἡ τάσις αὕτη, μεταφερθεῖσα ἐκ τῆς Κλασσικῆς Φιλολογίας εἰς τὴν Συστηματικὴν Φιλοσοφίαν.

τὴν σύγχρονον μορφήν των καὶ νὰ παρέχωσιν ὑπεύθυνον ἀπάντησιν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν συγχρόνων δεδομένων, ἐξαντλοῦνται μὲ περιδιαβάσεις εἰς τὸ παρελθόν.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν δεδομένων, οἱ πιστεύοντες, ὅτι ἀσκοῦν συστηματικὸν φιλοσοφικὸν ἔργον, εἰς ἐπιδίδονται εἰς ἐπὶ μέρους ψυχολογικὰς ἐρεῦνας καὶ μετρήσεις, καὶ μάλιστα ἐπὶ τῇ βάσει τυποποιημένων κριτηρίων (tests)¹.

* * *

Ἡ σχέση τῆς Φιλοσοφίας πρὸς τὰς ἐπὶ μέρους ἐπιστήμας καθίσταται προφανῆς ἀπὸ τὰ ὡς ἄνω. Γεννήσασα αὕτη πάσας τὰς ἐπιστήμας, τὰς ἀποχωρισθείσας ἕξ αὐτῆς ἀπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ ἐντεῦθεν, ἐξακολουθεῖ οὐχ ἥττον νὰ ὑποδεικνύη εἰς ταύτας τὰ τέλη καὶ τὰς ὁδοὺς, ἃς δέον νὰ πορεύωνται.

Ἐπιστήμη, ἣ ὁποία δὲν θὰ ἐλάμβανεν ὑπ' ὄψιν

---

¹ Ὁ Scheler, ἐκ τῶν κρατίστων φιλοσόφων τῆς Γερμανίας πρὸ τοῦ τελευταίου πολέμου, ἔγραφε σχετικῶς: «Οἱ κατέχοντες τὰ τῆς ἐσωτερικῆς πολιτικῆς τῶν γερμανικῶν Πανεπιστημίων γνωρίζουν, ὅτι οἱ ἰθύνοντες τὰς Ἐκκλησίας, οἱ ὁποῖοι ἔχουν ἐπίδρασιν εἰς τὰ Πανεπιστήμια, προσπαθοῦν πάντοτε νὰ πληροῦν τὰς ἐδρας τῶν καθηγητῶν τῆς Φιλοσοφίας με πειραματικὸς ψυχολόγους, ἢ μὲ ἐρευνητὰς ἰσχυρισμένους, ὅτι τὸ συναχθὲν ὑλικὸν δὲν εἶναι ἀκόμη ἀρκετὸν διὰ νὰ γίνουν φιλοσοφικαὶ συνθέσεις. Τοῦτο συμβαίνει, διότι τοιοῦτοτρόπως αἱ Ἐκκλησίαι εἶναι ἡσυχοὶ ἀπὸ ἐπικρίσεις ἐκ μέρους τῆς σοβαρᾶς Φιλοσοφίας» (Scheler M., Die Wissensformen und die Gesellschaft, Leipzig 1926 σ. 83).

τὸ σύνολον τοῦ ἐπιστητοῦ, θὰ ἔπιπτε θῦμα βασικῶν πλανῶν. Ἐπειτα βασικαὶ ἔννοιαι, ὅπως αἱ τοῦ ποσοῦ καὶ τοῦ ποιοῦ, τῆς μορφῆς καὶ τῆς ὀλότητος, τοῦ εἶναι καὶ τοῦ γίνεσθαι, τοῦ δέοντος καὶ τοῦ σκοποῦ, τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀνάγκης, τῆς ἀληθείας καὶ τῆς πλάνης, διασαφοῦνται ἀπὸ τὴν Φιλοσοφίαν.

Ὅσακις ἔν φιλοσοφικὸν πνεῦμα διαποτίζει μίαν ἐπιστήμην, τῆς δίδει ψυχὴν καὶ τὴν καθιστᾷ ἱκανὴν νὰ ὑπερβαίῃ τὴν ἀρχειακὴν καταγραφὴν σχέσεων.

Διὰ τὰς πνευματικὰς ἐπιστήμας κατ' ἔξοχὴν ἡ σημασία τῆς Φιλοσοφίας εἶναι μεγάλη. Ἡ Θεολογία ἐπ' αὐτῆς στηριζομένη διακριβοῖ καὶ καθαίρει τὴν οὐσίαν τῆς θρησκευτικότητος, τὴν ὁποίαν φωτίζει καὶ καθιστᾷ βεβαιότεραν. Δὲν εἶναι μόνον ἡ Ὁρθόδοξος Πατρολογία ποὺ τὸ μαρτυρεῖ. Εἰς τὴν Καθολικὴν Δύσιν ἡ εὐγενεστέρα φυσιογνωμία της, ὁ *A u g u s t i n o s*, διεμορφώθη εἰς θρησκευτικὴν προσωπικότητα ἐπηρεασθεὶς κατ' ἔξοχὴν ἀπὸ τὸν «Περὶ Φιλοσοφίας» ἀπολεσθέντα διάλογον τοῦ Ἀριστοτέλους, ὡς ἔδειξαν νεώτεραι κριτικαὶ ἔρευναι. Ἐπὶ τοῦ ἰδίου Μακεδόνοιο φιλοσόφου ἔστηρίχθη κατόπιν ὁ Θωμᾶς ὁ Ἀκυνᾶτος, ἵνα διατυπώσῃ τὸ ὅλον θεωρητικὸν οἰκοδόμημα τοῦ Καθολικισμοῦ, τὸ ἀνακηρυχθὲν εἰς τὰς ἡμέρας μας ὡς «*Philosophia perennis* ¹».

¹ Κατόπιν ἐγκυκλίου τοῦ Πάπα Λέοντος XIII ὠρίσθη ὡς ἐπίσημος φιλόσοφος τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας ὁ *doctor angelicus* Θωμᾶς ὁ Ἀκυνᾶτος καὶ ὅτι τὴν φιλοσο-

Εἰς τὴν Νομικὴν ἢ Φιλοσοφία ὑποδεικνύει τὴν βαθυτέραν πηγὴν τοῦ δικαίου καὶ τὴν σχέσιν του μετὰ τὴν ἠθικὴν, τοὺς ὅρους ψυχικῆς θεμελιώσεως τῶν θεσμῶν καὶ τὸ τέλος καὶ τὴν μορφήν τῆς ποινῆς.

Ἡ Ἱστορία διὰ τῆς Φιλοσοφικῆς Προπαιδείας ὁξύνει τὸ βλέμμα της, διδασκομένη τί εἶναι τὸ συνεχῶς ἀνθρώπινον, τόσον τὸ ἀτομικόν, ὅσον καὶ τὸ ὀμαδικόν. Ἡ Λογοτεχνία καὶ Γραμματολογία τέλος βοηθοῦνται ὁμοίως εἰς τὴν γνῶσιν τῶν πηγῶν τοῦ λόγου καὶ τῶν τρόπων ἐκφράσεως.

Ἡ σημασία καὶ ἡ ἐπίδρασις τῆς Φιλοσοφίας δὲν ἐκφαίνεται μόνον εἰς τὸ θεωρητικὸν πεδίον, ἀλλ' ἐπεκτείνεται καὶ εἰς τὴν πράξιν τῆς ζωῆς. Διότι ἐκεῖ ἀκριβῶς βλέπομεν τὰς συνεπείας τῶν γενικῶν ἰδεῶν.

Ἡ πρὸ τῶν σοφιστῶν γενεά, ἡ ὁποία ἐδέχετο, ὅτι αἱ ἠθικαὶ ἀρχαὶ δὲν εἶναι ὑποκειμενικὰ κατασκευάσματα, ἀλλὰ «νόμοι ὑψίποδες οὐρανίαν δι' αἰθέρα τεκνωθέντες» καὶ ὅτι «μέγας ἐν τούτοις θεὸς οὐδὲ γηράσκει¹», ἔδωσεν εἰς τὴν Πατρίδα μας τοὺς Περσομάχους ἥρωας καὶ τὸν ἀκολουθήσαντα χρυσοῦν αἰῶνα. Ὅταν ὅμως ἐκηρύχθη ἡ σχετικότης πάσης γνώσεως καὶ πάσης ἠθικῆς ἀρχῆς καὶ ὁ Καλλικλῆς ἐδίδασκεν ὅτι «τρυφή καὶ ἀκολασία καὶ ἐλευθερία, εἰς ἐπικουρίαν ἔχῃ, τοῦτ' ἐστὶν ἀρετὴ τε καὶ εὐδαι-

---

φίαν του ἔπρεπε νὰ διδάσκουν εἰς ὅλα τὰ Καθολικὰ Πανεπιστήμια. Ἐντεῦθεν ἀπεκλήθη αὕτη Thomismus.

¹ Σοφοκλέους Οἰδίπους Τύραννος, στίχ. 865, 871.

μονία, τὰ δ' ἄλλα ταῦτ' ἐστὶ τὰ καλλωπίσματα, τὰ παρὰ φύσιν συνθήματα ἀνθρώπων, φλναρία καὶ οὐδενὸς ἄξια²», τότε ἐρρίπτοντο τὰ σπέρματα διὰ τὴν ὑστέραν παρακμὴν.

Ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἦτο ὁ μόνος, ὅστις τὴν προσωπικότητά του ὤφειλεν εἰς τὸ δαιμόνιον τοῦ διδασκάλου του, διότι οἱ Μακεδόνες ἡγεμόνες ἤδη ἀπὸ τοῦ Ἀρχελαίου καὶ τοῦ Περδίκου εἰς τὴν Φιλοσοφίαν ἐζήτουν ὁδηγὸν διὰ μίαν φωτισμένην διακυβέρνησιν. Οἱ Ἀντωνῖνοι ὡσαύτως, οἱ τόσον ὑπερηφάνως θέτοντες παρὰ τὸν αὐτοκρατορικὸν τῶν τίτλων καὶ τὸν τίτλον τοῦ φιλοσόφου ἦσαν ἀπλῶς μία ἐκδήλωσις εἰς τὴν διαρκῆ μέριμναν τῆς ἡγέτιδος τάξεως τῆς Ρώμης, ἀπὸ τῶν Γράκχων μέχρι τοῦ Βοηθίου, γὰ μορφώνεται φιλοσοφικῶς.

Ἡ νέα ἀντίληψις καὶ τρόπος ζωῆς κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους παρεσκευάσθη ἀπὸ φάλαγγας φιλοσόφων καὶ ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Saint Simon, ὅτι «tout régime social est l'application d'un système philosophique».

Εἰς τὰς ἡμέρας μας ὅλοι αἰσθανόμεθα πόσον τὰ μεγάλα γύρω μας γεγονότα, ποὺ μᾶς συνεκλόνισαν καὶ μᾶς συγκλονίζουν, εἶναι ἀπόρροια φιλοσοφικῶν ρευμάτων. Τόσον ἡ Νιτσεϊκὴ διδασκαλία περὶ λαοῦ κυριάρχου καὶ περὶ ἀποκηρύξεως τῆς ἠθικῆς

² Πλάτωνος Γοργίας 492C.

τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἀδελφότητος ὡς ἠθικῆς δούλων, ὅσον καὶ ἡ ἄλλη ἐκείνη, καθ' ἣν μόνον ἡ μᾶζα καὶ ὁ ἀριθμὸς ὁ ἀπὸ ὁμοιομερεῖς μονάδας ἀποτελούμενος ἰσχύουν εἰς τὴν ζωὴν, ἤγαγον εἰς ὅσα ἔζησε καὶ ζῆ ἡ γενεά μας.

Δικαίως ἔγραφε τὸ 1910 ὁ Müller — Lyer εἰς τὸ ἔργον του «Τὸ νόημα τῆς ζωῆς καὶ ἡ ἐπιστήμη» ὅτι ἡ Φιλοσοφία καὶ δὴ ἡ Φιλοσοφία τῆς κοινωνίας πρέπει νὰ εἶναι διὰ τὸν 20ὸν αἰῶνα, ὅ,τι ἦσαν διὰ τὸν 19ον αἰ Φυσικαὶ ἐπιστῆμαι.

Ἡ ἐπίδρασις τῶν γενικῶν ἰδεῶν δὲν φαίνεται ποτὲ ἀμέσως, ἀλλὰ χρειάζεται νὰ παρέλθουν ἔτη διὰ νὰ ἐκδηλωθῇ. Τὸ πνεῦμα τὸ ὁποῖον θὰ πνεύσῃ ἐκάστοτε εἰς ἕκαστον λαόν, διαφανὲς καὶ εὐκίνητον εἰσδύει εἰς τὴν ψυχὴν του διὰ πλήθους ὁδῶν, διὰ τῆς ἀπὸ καθέδρας διδασκαλίας, διὰ τοῦ βιβλίου, διὰ τῆς ἔφημερίδος, διὰ τοῦ θεάτρου, διὰ τοῦ καθημερινοῦ λόγου. Τὰ σπέρματα ποὺ καταβάλλονται, ἀδιαφόρως ἂν καλὰ ἢ κακά, βλαστάνουν καὶ καρποφοροῦν μετὰ δεκαετίας ὅλας, ἀκολουθοῦντα μίαν ἀναγκαιότητα. Ἡ Φιλοσοφία ἀκριβῶς καλεῖται διαπερῶσα τὸν χρόνον νὰ προβλέπῃ τὸ εἶδος τῶν καρπῶν ἀπὸ τὸ εἶδος τῶν σπερμάτων.

Τὴν ἐν προκειμένῳ σημασίαν τῆς Φιλοσοφίας ἔχουν ἀναγνωρίσει ὄχι μόνον λαοὶ συνδεόμενοί πως μὲ τὴν κλασσικὴν παράδοσιν, ἀλλ' ἀκόμη καὶ ἐκεῖνοί ποὺ θεωροῦνται ὡς ἄκρως πρακτικοὶ καὶ ὅτι ἀπο-

στρέφονται τὰς θεωρίας. Εἰς τὴν Ἑγγλίαν ὁ λόρδος Balfour μετὰ τὸν πρῶτον παγκόσμιον πόλεμον περιέλαβεν εἰς τὰς σοβαρωτάτας δημοσίας ἀπασχολήσεις του καὶ τὴν φροντίδα νὰ θεμελιώσῃ τὴν «Βρετανικὴν Φιλοσοφικὴν Ἑταιρείαν», ἣτις ἔκτοτε αὐξάνεται εἰς δρασὶν καὶ ἐπιρροήν. Εἰς τὰς Ἑνωμένας Πολιτείας ἡ «American Philosophical Association», ἰδρυθεῖσα τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ ἐκ τῶν θεμελιωτῶν τῆς Ἀμερικανικῆς ἀνεξαρτησίας Βενιαμὶν Φραγκλίνου, ἔχει σήμερον περιφερειακὰ παραορτήματα καλύπτοντα ὁλόκληρον τὴν χώραν. Παράλληλος πρὸς αὐτὴν εἶναι καὶ μία ἄλλη ἑταιρεία, ἡ «National Society of Phi Beta Kappa». Τὰ συμβολικὰ ταῦτα Ἑλληνικὰ γράμματα εἶναι τὰ ἀρχικὰ τῶν λέξεων τῆς φράσεως «Φιλοσοφία βίον κυβερνᾷ» ποὺ ἀποτελεῖ τὸ ἔμβλημά της. Εἰς τὰ μέλη της περιλαμβάνετο καὶ ὁ ἐκλιπὼν Πρόεδρος Roosevelt.

Εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς χώρας ἡ Φιλοσοφία δὲν θεραπεύεται μόνον εἰς τὰ Πανεπιστήμια, ἀλλ' ἔχει εἰσαχθῆ ὡς Kulturfach καὶ εἰς τὰ ἄλλα ἀνώτατα μορφωτικὰ ἰδρύματα, ἀπὸ τῶν Πολυτεχνείων μέχρι τῶν Στρατιωτικῶν Σχολῶν.

*
* *

Εἶναι ἀληθές, ὅτι δὲν ἀμφισβητεῖται μὲν ἡ εἰς τὴν προᾶξιν ἐπίδρασις τῆς Φιλοσοφίας, διατυποῦται ὅμως κατ' αὐτῆς ἡ ἐπιφύλαξις, ὅτι αἱ ἰδέαι της εἶναι

ρευσταὶ καὶ ἀβέβαιοι καὶ οὐδέποτε τελειωτικά. Τὰ φιλοσοφικά συστήματα, λέγουν, μεταβάλλονται συνεχῶς.

Ἡ ἀλλαγὴ ὁμῶς διὰ τὴν ὁποίαν ἐγκαλεῖται ἡ Φιλοσοφία δὲν εἶναι τὸ δείγμα τῆς ἀποτυχίας της, ἀλλὰ τῆς ζωῆς δυνάμεώς της. Ἡ ζωὴ ἀρέσκειται νὰ πλάττῃ συνεχῶς νέας μορφὰς καὶ ἀποφεύγει τὴν ἀποστέωσιν καὶ τυποποίησιν. "Ὅπως πᾶς νέος ἄνθρωπος, ὅσον καὶ ἂν τοῦ λέγουν οἱ μεγαλύτεροί του τί εἶναι ζωὴ, θέλει ὁ ἴδιος νὰ σχηματίσῃ συνείδησιν γευόμενος αὐτὴν εἰς ὅλον της τὸ πλάτος καὶ μὲ ὅλας του νᾶς ἴνας, οὕτω καὶ πᾶσα γενεὰ πνευματικῶς ἀκμαία θέλει νὰ σχηματίσῃ μὲ τὰς ἰδικὰς της ἐρεῦνας εἰκόνα περὶ τοῦ εἶναι καὶ τοῦ γίνεσθαι, ἄκρως εὐρεῖαν καὶ πλήρως ὠλοκληρωμένην, στηριζομένην ἐπὶ τῶν συγχρόνων της δεδομένων ὑπὸ ἰδίαν της εὐθύνην¹.

¹ Ὁ Bergson παρατηρεῖ σχετικῶς: «Ἀναμφιβόλως ἀπὸ ὅ,τι μᾶς προσφέρει ἑκάστη Φιλοσοφία οὔτε ὅλα ἔχουν ἐπαληθευθῆ, οὔτε δύνανται νὰ ἐπαληθευθοῦν. Ἐγκεῖται εἰς τὴν οὐσίαν τῆς φιλοσοφικῆς μεθόδου, νὰ ἀπαιτῆ, ἵνα εἰς ὠρισμένας στιγμὰς, ἐπὶ ὠρισμένων σημείων τὸ πνεῦμα ἀναλαμβάνῃ ὠρισμένους κινδύνους. Ἀλλ' ὁ φιλόσοφος ὑπόκειται εἰς τοὺς κινδύνους τούτους ἐφ' ὅσον ἀπέκτησε μίαν ἀσφάλειαν καὶ διότι ὑπάρχοντα πράγματα διὰ τὰ ὁποῖα αἰσθάνεται ἑαυτὸν ἀπαρασαλεύτως βέβαιον. Οὗτος θὰ μεταδώσῃ καὶ εἰς ἡμᾶς τὴν βεβαιότητα τούτων, ἐν τῷ μέτρῳ καθ' ὃ θὰ γνωρίζῃ νὰ μᾶς καθιστᾷ κοινωνοὺς τῆς ἐνοράσεως, ἐξ ἧς ἀντλεῖ τὴν δυνάμιν του» (Μνημ. ἔργον. σ. 75).

Ἐκβῶς τὸ θέλητρον τῆς ζωῆς ἔγκεται εἰς μίαν διαρκῆ ἀνησυχίαν καὶ παλμόν. Τοῦτο θὰ ἔχάνετο, εἰάν κάποτε θὰ ἦσαν ὅλα μηχανικῶς καὶ ἀπαρασαλεύτως καθωρισμένα. Ἐπειτα ὁ κόσμος καὶ ἡ ζωὴ προσφέρουν συνεχῶς νέας ἀπόψεις, αἱ ὁποῖαι διαφεύγουν τὴν ἀντίληψιν τῶν προηγηθέντων.

Αἱ διαφοραὶ ἰδεῶν μεταξὺ τῶν φιλοσόφων, ἀναλόγως τῆς ἀτομικῆς των ψυχοσυνθέσεως, δὲν μαρτυροῦν περὶ χάους ἀλληλοσυγκρουομένων γνώμων, ἀλλὰ περὶ ποικίλων ἀποπειρῶν προσεγγίσεως τοῦ αὐτοῦ ἀντικειμένου διὰ διαφόρων γνωστικῶν ὁδῶν. Διὰ νὰ ἰκανοποιηθῇ ἡ ὁρμὴ πρὸς συνολικὴν γνῶσιν, ἄλλοτε μὲν πρωτοστατεῖ ὁ νοῦς, ὅτε ἔχομεν τὸν ἐπιστημονικὸν τύπον Φιλοσοφίας, παράδειγμα ὁ Ἀριστοτέλης, ἄλλοτε πάλιν προεξάρχει τὸ συναίσθημα, ὅποτε ἔχομεν τὸν καλλιτέχνην φιλόσοφον, παράδειγμα ὁ Πλάτων, ἄλλοτε πάλιν ὑπερτερεῖ ἡ βούλησις, ὅτε ἔχομεν τὸν κοινωνικὸν ἀναμορφωτὴν, παράδειγμα οἱ Στωϊκοί. Ἐκάστη κοσμοθεωρία ἀφ' ἑτέρου γίνεται ἀσπαστὴ ἀπὸ συγγενεῖς ψυχάς. Οἱ μεγάλοι φιλόσοφοι εἶναι δι' ἕκαστον ἐν κάτοπτρον μέσα εἰς τὸ ὁποῖον βλέπει οὗτος τὸν ἑαυτὸν του μὲ τὴν ἐσωτάτην του ὑφήν. Ὁρθῶς παρετήρει ὁ F i c h t e, ὅτι «ἕκαστος ἐκλέγει τὴν φιλοσοφίαν του ἀναλόγως τοῦ χαρακτῆρος του».

Καὶ ἡ ἄλλη ἀντίρρησης, ὅτι ἡ γνωστικὴ μας δύναμις ἔχει ὅρια, τὰ ὁποῖα παρὰ τὰς ἀενάους προσπα-

θείας μας αδυνατεῖ νὰ ὑπερβῆ, δὲν εἶναι λόγος ἀπο-
 θαρρύνσεως διὰ τὴν Φιλοσοφίαν. Τὰ ἔσχατα προβλή-
 ματα θέλομεν νὰ ἀτενίζωμεν συνεχῶς, ὅσον καὶ ἂν
 μένουν ἄλυτα. Ἡ ἐνατένισίς των εἶναι ἀκριβῶς τὸ
 δεῖγμα τῆς ὑπερβάσεως τοῦ ἑαυτοῦ μας. Ὁ σύγχρο-
 νος Ἕλληνας φιλόσοφος Bertrand Russell,
 καίτοι ὄπαδός τοῦ Νεοθρητικισμοῦ, ὁμολογεῖ ὅτι ἡ
 ἀνωτάτη πνευματικὴ μας προσπάθεια θὰ κατευθύνε-
 ται συνεχῶς πρὸς τὰ ἐρωτήματα¹:

Ἔχει τὸ σύμπαν ἐνότητα, σχέδιον καὶ σκοπόν,
 ἢ εἶναι τυχαία περιδίνησις ὑλικῶν ἀτόμων φθανόν-
 των εἰς παροδικὰς ἰσορροπήσεις;

Ἔχει ἀξίαν ἢ διάκρισις τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κα-
 κοῦ, ἢ εἶναι μόνον φαινάκη διὰ τοὺς ἀφελεῖς;

Εἶναι ἡ συνείδησις οὐσιῶδες μέρος τοῦ σύμπαν-
 τος, παρέχουσα ἐλπίδας ἀυξήσεώς της, ἢ εἶναι προσ-
 ωρινὸν συμβεβηκὸς ἐπὶ τοῦ μικροῦ μας πλανήτου,
 ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἡ ζωὴ τυχαίως ἐμφανισθεῖσα θὰ σβε-
 σθῆ καὶ τυχαίως;

Πράγματι εἶναι ἀδύνατον νὰ παύσωμεν νὰ ἐρω-
 τῶμεν διὰ τὰ προβλήματα ταῦτα, χωρὶς νὰ ἀπολέσω-
 μεν τὸ πλεόν οὐσιῶδες μέρος τῆς ψυχῆς μας.

Αἱ λύσεις αἱ ὑπὸ τῆς Φιλοσοφίας παρεχόμεναι
 εἰς αὐτὰ δὲν εἶναι ἀποδεικτικῶς ἀληθεῖς, διότι ἀπό-

---

¹ Russell B., Τὰ προβλήματα τῆς Φιλοσο-
 φίας, μετάφρ. Κ. Θεοτόκη, Ἀθῆναι 1923, σ. 150.

δειξίς εἶναι ἡ ἀναγωγὴ τῆς ἀληθείας μιᾶς μερικῆς προτάσεως εἰς ἄλλην γενικωτέραν. Ἐδῶ ὅμως αἱ προτάσεις εἶναι αἱ γενικώταται, εἶναι αἱ ἀρχαὶ κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην.

Ἔργον τῆς Φιλοσοφίας εἶναι, ὅπως ἀκριβῶς μᾶς εἶχε διδάξει καὶ ὁ μέγας Μακεδών, νὰ ἐξακολουθῇ ἀνὰ πᾶσαν γενεὰν νὰ καθιστᾷ προφανῆ τὴν σημασίαν τῶν προβλημάτων τούτων, νὰ ἐρευνᾷ τὰς προσεγγίσεις των, νὰ μᾶς προφυλάσῃ ἀπὸ ψευδεῖς λύσεις, νὰ ἀναζωπυρῇ τὸ ἐνδιαφέρον δι' αὐτά, νὰ μᾶς ἐλευθερώνη ἀπὸ τὴν τυραννίαν τῆς συνηθείας καὶ τοῦ ἀλαζόνοσ δογματισμοῦ καὶ νὰ διατηρῇ ἄσβεστον τὸ συναίσθημα τοῦ θαυμασμοῦ πρὸ τῶν αἰνιγμάτων, τὰ ὅποια ὑπερβαίνουν τὴν γνῶσιν μας.

Εἰς τοῦτο ἔγκειται ἡ ἀέναος λειτουργία τῆς Φιλοσοφίας.

* * *

Σεῖς ἰδιαιτέρως, ἀγαπητοί μου φοιτηταὶ τῆς Φιλοσοφίας, ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω λεχθέντα διαβλέπετε ἐπὶ ποίαν ἔρχεσθε σπουδὴν «τιμιωτάτην»¹ μὲ τὴν ἰδικὴν μου συναρωγὴν.

Ἡ ὁρμὴ ἦν ὁρμάτε ἐπὶ τὴν Φιλοσοφίαν πρόκειται νὰ σᾶς παράσχῃ τὴν εὐρυτάτην καὶ βαθυτάτην συνείδησιν περὶ τοῦ εἶναι καὶ τοῦ ὑπάρχειν. Αὕτη ὅμως δὲν ἀναφέρεται μόνον εἰς τὴν ἀτομικὴν σας

¹ Ἀριστοτέλους Μετὰ τὰ Φυσικὰ Α2, 983 α5.

πνευματικὴν ὁλοκλήρωσιν. Καλεῖσθε, ὅπως ἰκανωθῆτε νὰ μεταδώσετε εἰς τὰς γενεὰς πού θὰ σᾶς ἐμπιστευθῆ τὸ ἔθνος ρυθμοὺς καὶ τρόπους ζωῆς.

Ἄσκηθῆτε ἐνδελεχῶς καὶ προπονήσατε τὴν ψυχὴν σας, ἵνα λάβῃ πτερὰ καί, ἀπελευθερουμένη ἀπὸ τὴν μονομέρειαν καὶ τὸ ἀτομικόν, μάθῃ νὰ ἀνέρχεται πρὸς τὰ καθολικά καὶ τὰ αἰωνίως ἔχοντα ἀξίαν.

Χαλυβδώσατε τὴν θέλησίν σας πρὸς εὐθύνην καὶ πρὸς ἀκρόασιν τῶν ἐπιταγῶν τοῦ πνεύματος. Οἱ καιροὶ τὸ ἀπαιτοῦν σήμερον κατ' ἐξοχήν, ὅτε αἱ δυνάμεις τοῦ κακοῦ ἀπειλοῦν νὰ σβέσουν τὸ πνεῦμα.

Ἦδη τὸ 1864 ὁ Ἑρνέστος Ρενὰν προσευχόμενος ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως εἰς τὴν Ἀθηνᾶν ὡμολόγει βαρυθύμως: «*ὦ θεά, σὺ τῆς ὁποίας ἡλατρεία σημαίνει λόγον καὶ φρόνησιν, σὺ τῆς ὁποίας ὁ ναὸς εἶναι αἰώνιον μάθημα συνέσεως καὶ εἰλικρινείας, νὰ ἐγνώριζες πόσον ἔχει γίνῃ δύσκολον νὰ σὲ ὑπηρετῆ κανεὶς σήμερον· διότι ὁ κόσμος ἐγέμισεν ἀπὸ Σκύθας*¹».

Ἡ ὁμολογία ἐκείνη τοῦ Ρενὰν, ποιητικῶς τότε διατυπωθεῖσα, ἀπέκτησε σήμερον προφητικὴν σημασίαν, ὡς ἔδειξαν τὰ πράγματα. «Ὅλοι σήμερον καλούμεθα νὰ λάβωμεν θέσιν εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦ Ἀνθρωπισμοῦ κατὰ τοῦ Σκυθισμοῦ.

---

¹ R e n a n E., Prière que je fis sur l' Acropole quand je fus arrivé à comprendre la parfaite beauté. (Les chefs—d' oeuvre de la langue Française, Prose.. Bibliothèque Larousse, p. 165).

Σεῖς ἀκριβῶς, ἀγαπητοί μου φοιτηταί, καλεῖσθε νὰ γίνετε ὀδηγοὶ εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦτον τὸν λαμβάνοντα χιλίας παραλλαγὰς καὶ χιλίας μεταμφιέσεις. Κατὰ τοῦτο τὸ χρέος σας εἶναι βαρὺ.

Ἡ ὁδὸς τῆς μαθήσεως, ἣν θὰ πορευθῆτε, εἶναι ἡ αὐτὴ μὲ τὴν τῶν ἄλλων κλάδων σπουδῶν. Προβάλλει ὁμως διὰ σᾶς μία ἰδιάζουσα ἀπαίτησις κατὰ τὴν πορείαν. Δὲν ἀρκεῖ ἡ ἀπλῆ γνῶσις τῶν προβλημάτων τοῦ κλάδου σας. Χρειάζεται αἱ ἰδέαι, αἷς θεᾶσθε κατὰ τὰς σπουδὰς σας, νὰ κατακυριεύουν τὸ ὅλον ἐσωτερικόν σας, ὥστε ἡ προσωπικότης σας νὰ γίνῃ μέτρον καὶ κανὼν ζωῆς, ἀφ' οὗ πρόκειται νὰ ἠγηθῆτε ἀνθρώπων εἰς τὸ «πῶς δεῖ βιοτεύειν» κατὰ τὴν φράσιν τοῦ Πλουτάρχου.

Εἰς τὴν βαθμίδα ταύτην δύνασθε νὰ ὑψωθῆτε οὐχὶ διὰ μόνης τῆς ψιλῆς μαθήσεως, ἀλλὰ καὶ διὰ συγκεντρώσεως καὶ συζητήσεως μὲ τὸν ἑαυτὸν σας περὶ ὅλων τῶν ἀνωτέρω· «διὰ πολλῆς συνουσίας γιγνομένης περὶ τὸ πρᾶγμα αὐτό», ὅπως παραγγέλλει ὁ Πλάτων εἰς τὴν Ἑβδόμην Ἐπιστολήν του.

Διὰ τοῦ εἴδους αὐτοῦ μελέτης «οἷον ἀπὸ πυρὸς πηδήσαντος ἐξάπτεται φῶς ἐν τῇ ψυχῇ». Φῶς ἑλληνικόν.

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΑ ΕΡΓΑ Κ. ΣΠΕΤΣΙΕΡΗ

1. **Das Formproblem in der Naturphilosophie der Gegenwart, München 1938.**

2. **Αἱ ἀξίαι τῆς ἀτομικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς, Ἀθῆναι 1939.**

3. **Ἡ Φιλοσοφία τῆς φύσεως καὶ τὸ πρόβλημα τῶν ὀργανικῶν μορφῶν, Ἀθῆναι 1939.**

4. **Ἡ Ψυχολογία τοῦ ἀνθρώπου, Ἀθῆναι 1940.**

5. **Φιλοσοφία τῆς Κοινωνίας καὶ τοῦ Πολιτισμοῦ, Ἀθῆναι 1946.**

6. **Τὰ Εἶδη τῆς γνώσεως, Θεσσαλονίκη 1949.**

